

Temanotat

**Kosovo: Ekteskap og skilsmisse –
juridiske og sosiokulturelle forhold**

LANDINFO

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

© Landinfo 2020

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Alle henvendelser om Landinfos rapporter kan rettes til:

Landinfo
Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Storgata 33 A

Postboks 2098 Vika

0125 Oslo

Tel: 23 30 94 70

E-post: landinfo@landinfo.no

www.landinfo.no

Om Landinfos temanotater

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) innhenter og analyserer informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet (UDI), Utlendingsnemnda (UNE) og Justis- og beredskapsdepartementet har behov for kunnskap om.

Landinfos temanotater er basert på opplysninger fra nøye utvalgte kilder. Opplysningene er behandlet i henhold til [anerkjente kvalitetskriterier for landinformasjon](#) og [Landinfos retningslinjer for kilde- og informasjonsanalyse](#).

Temanotatene bygger på både skriftlig og muntlig kildemateriale. En del av informasjonen som formidles, er innhentet gjennom samtaler med kilder på informasjonsinnhentingsreiser. Landinfo tilstreber bredde i kildetilfanget, og så langt mulig er det innhentet informasjon fra kilder som arbeider uavhengig av hverandre. Alt benyttet kildemateriale er fortløpende referert i temanotatene. Hensyn til enkelte kilders ønske om anonymitet er ivaretatt.

Notatene gir ikke et uttømmende bilde av temaene som undersøkes, men belyser problemstillinger som er relevante for UDIs og UNEs behandling av utlendingssaker.

Landinfo er en faglig uavhengig enhet, og informasjonen som presenteres, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos temanotater gir heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som omtales.

About Landinfo's reports

The Norwegian Country of Origin Information Centre, Landinfo, is an independent body within the Norwegian Immigration Authorities. Landinfo provides country of origin information (COI) to the Norwegian Directorate of Immigration (Utlendingsdirektoratet – UDI), the Immigration Appeals Board (Utlendingsnemnda – UNE) and the Norwegian Ministry of Justice and Public Security.

Reports produced by Landinfo are based on information from carefully selected sources. The information is collected and analysed in accordance with [common methodology for processing COI](#) and [Landinfo's internal guidelines on source and information analysis](#).

To ensure balanced reports, efforts are made to obtain information from a wide range of sources. Many of our reports draw on findings and interviews conducted on fact-finding missions. All sources used are referenced. Sources hesitant to provide information to be cited in a public report have retained anonymity.

The reports do not provide exhaustive overviews of topics or themes, but cover aspects relevant for the processing of asylum and residency cases.

Country of Origin Information presented in Landinfo's reports does not contain policy recommendations nor does it reflect official Norwegian views.

SUMMARY

Kosovo only recognizes civil marriages in accordance with the Family Law of 2006. The law stipulates equal rights for men and women in marriage and in case of divorce. Traditional marriages have no legal standing but are frequently performed among Kosovo Albanians. Weddings in Kosovo normally involve big celebrations where the families of the bride and the groom are invited.

SAMMENDRAG

I Kosovo anerkjennes kun borgerlig vielse inngått i tråd med bestemmelsene i familieleven av 2006. Loven likestiller menn og kvinner med hensyn til rettigheter og plikter i ekteskapet og ved skilsmisse. Til tross for at tradisjonelle ekteskap ikke anerkjennes av staten, forekommer slike ekteskap ofte blant kosovoalbanere. Inngåelse av ekteskap i Kosovo feires normalt med store fester hvor brudeparets familier er invitert.

INNHold

1. Innledning	7
1.1 Bakgrunn	7
1.2 Kildegrunnlag	7
2. Familielovgivning	8
2.1 Forlovelse	8
2.2 Betingelser for å inngå ekteskap.....	8
2.2.1 Religiøst samtykke	10
2.3 Inngåelse og registrering av ekteskap samt ekteskapsattest	10
2.3.1 Manglende registrering av ekteskap.....	10
2.4 Rettigheter og plikter	11
2.5 Opphør av ekteskap	12
2.6 Skilsmisse	12
2.6.1 Prosedyre	12
2.6.1.1 Saksbehandlingstid	13
2.6.2 Skilsmisedom.....	13
2.7 Mor- og farskap	14
2.8 Foreldreansvar for barn etter skilsmisse	14
2.8.1 Senteret for sosial velferd: Rolle og prosedyre	14
2.8.2 Foreldreansvar etter skilsmisse.....	15
2.9 Samvær og bidrag	15
2.10 Endring av foreldreansvar	16
3. Ekteskaps- og familietradisjoner	16
3.1 Sedvane.....	16
3.2 Familiens og ekteskapets betydning	17
3.3 Valg av ektefelle.....	17
3.3.1 Blandingsekteskap.....	17
3.3.2 Nært slektskap mellom ektefeller.....	18
3.3.3 Aldersforskjell mellom ektefeller.....	18
3.3.4 Tvangsekteskap, arrangerte ekteskap og fritt valg av ektefelle	19
3.3.5 Holdninger til ekteskap med utenlandsk ektefelle	20
3.4 Forlovelse	21
3.5 Samboerforhold	22
3.6 Ekteskapsalder	22
3.7 Alder på fødende og Antall barn i en familie	22
3.8 Husholdsstruktur og eiendomsforhold.....	23
3.9 Skilsmisse	23

3.9.1	<i>Antall skilsmisser</i>	23
3.9.2	<i>Årsaker til skilsmisse</i>	23
3.9.3	<i>Forbli i vanskelige ekteskap</i>	24
3.9.4	<i>Holdninger til skilte kvinner</i>	25
3.10	Ansvar for barn etter skilsmisse	25
3.11	Enker og giftemål	25
4.	Religiøse ekteskap og religiøs markering av ekteskapsinngåelse	26
5.	Bryllupsfeiringen	26
6.	Referanser	28

1. INNLEDNING

1.1 BAKGRUNN

Kosovo fikk ny familielov i 2006. Familieloven er en moderne lov med full likestilling mellom kvinne og mann. Tradisjoner og sedvane har fortsatt stor betydning for mange, både ved ekteskapsinngåelse og skilsmisse samt eventuell barnefordeling. Tradisjonelt har kvinner hatt en lavere sosial status enn menn.

Det er forventet at unge kvinner og menn gifter seg, stifter familie og får barn. Ekteskap og bryllupsfeiring er en svært viktig begivenhet i den enkeltes og familiens liv.

I det kosovoalbanske samfunnet står familien sterkt, og har en helt sentral rolle for den sosiale og økonomiske tryggheten. Fraværet av en for kosovoalbanere legitim stat på 1990-tallet gjorde at familien bar en større byrde hva angikk helse, utdanning og omsorg. Mange familier har en økonomi basert på selvberging, og mange er avhengige av økonomiske overføringer fra familiemedlemmer i utlandet.

1.2 KILDEGRUNNLAG

Dette temanotatet redegjør for de viktigste sidene ved lovverket som regulerer ekteskap og skilsmisse, herunder barnefordeling. Videre omhandler notatet sosiokulturelle forhold knyttet til ekteskap og skilsmisse, og berører bryllupstradisjoner blant den albanske befolkningen i Kosovo. Når det gjelder forhold og tradisjoner blant kosovo-serbere, viser vi til Landinfos temanotat om ekteskapsinngåelse i Serbia (Landinfo 2011). Informasjonen i det nevnte notatet vil også delvis kunne gjelde blant serbere i Kosovo, Bosnia-Hercegovina, Montenegro og Kroatia. Herværende notat er en oppdatering av et notat (med samme navn), publisert i 2012.

Ekteskap og skilsmisse er et stort felt som det vanskelig kan skrives uttømmende om. De ulike temaene som tas opp, reflekterer problemstillinger som utlendingsforvaltningen har meldt inn til Landinfo de siste årene.

Kosovo er et land preget av stor variasjon, ikke bare med hensyn til mange ulike etniske grupper, men også med store sosioøkonomiske forskjeller og ulike holdninger til tradisjon. Det er således vanskelig å generalisere om sosiokulturelle forhold blant etniske albanere. Flertallet av kosovoalbanerne er sunni-muslimer, men det finnes også katolikker blant albanerne i Kosovo.¹

Notatet bygger i hovedsak på åpne, offentlig tilgjengelige kilder. Kildetilfanget om familielovgivning er godt. Mye av tallmaterialet baserer seg på statistikk fra Kosovos statistiske byrå (AKS). Statistikk om for eksempel alder for ekteskapsinngåelse baserer seg imidlertid på informasjon om de offentlig registrerte ekteskapene; altså ikke ekteskap som inngås uten å bli registrert. Tilsvarende gjelder statistikk for skilsmisene. Informasjon om sosiokulturelle forhold er innhentet fra akademia og NGO-er som jobber med kvinners situasjon.

Notatet bygger også på informasjon fra muntlige kilder. En del av denne informasjonen ble samlet inn under en informasjonsinnhentingsreise til Kosovo i 2011. Disse opplysningene omhandler i hovedsak kulturelle og strukturelle forhold, som

---

¹ I folketellingen fra 2011, som ble boikottet av de fleste serbere i Kosovo, oppga ca. 95 % at de var muslimer, mens 3,7 % oppga at de var kristne; herunder 2,2 % katolikker (ASK 2012b).

endres langsomt, og som etter Landinfos vurdering fremdeles er aktuell. En del av informasjonen om sosiokulturelle forhold har en anekdotisk karakter.

2. FAMILIELOVGIVNING

I perioden før andre verdenskrig var religiøst inngåtte ekteskap gyldige i Serbia,² som Kosovo da var en del av. Etter 1946 ble religiøse ekteskap et privat og personlig anliggende uten rettslig betydning i hele det tidligere Jugoslavia. Frem til endringene i straffeprosessloven av 1994 var et religiøst ekteskap kun tillatt etter at et borgerlig ekteskap var inngått. Etter at endringene trådte i kraft, kunne religiøse ekteskap inngås både før og etter det borgerlige ekteskapet. Det var imidlertid kun det borgerlige som hadde rettslig betydning (Cvejić Jančić 2009, s. 1). Partene kunne således inngå religiøse ekteskap, eventuelt få ekteskapet velsignet av religiøse ledere, men religiøse ekteskap hadde altså ingen sivilrettslig gyldighet. Tilsvarende var kun borgerlige skilsmisser sivilrettslig gyldige (Cvejić Jančić 2009, s. 1).

Kosovos familielov ble endelig vedtatt i Kosovos forsamling i januar 2006, og sanksjonert av FNs spesialutsending for Kosovo i februar 2006. Loven trådte i kraft samme år. Loven er senere blitt endret og supplert (Endringer i familieoven 2018).

Loven viderefører prinsippet om at kun borgerlig registrerte ekteskap er rettslig gyldige. Det er sivil prøving av ekteskapsvilkårene og sivil registrering av ekteskap. Likeledes er kun borgerlige skilsmisser sivilrettslig gyldige (Familieoven 2006).

Kvinner har samme rettslige stilling som menn (U.S. Department of State 2019).³

2.1 FORLOVELSE

Familieoven (2006, art. 9) viser til at forlovelse er et gjensidig løfte mellom to personer om et fremtidig ekteskap. Brudd på løftet har ingen rettslig betydning i form av krav om å inngå ekteskap eller straff for løftebrudd (art. 10). Den av partene som bryter forlovelsen, kan bli avkrevd å dekke eventuelle skader⁴ og utgifter motparten er blitt påført og at eventuelle gaver må returneres (art. 11–13).

2.2 BETINGELSER FOR Å INNGÅ EKTESKAP

Ifølge familieoven av 2006 må visse betingelser være oppfylt for at ekteskapet skal være gyldig:

- Partene må være av forskjellig kjønn (art. 14.1, art. 18).⁵
- Ekteskapet må være inngått av fri vilje (art. 14.1).

---

² Dette gjaldt ikke Vojvodina.

³ Kvinner og menn ble likestilt i Jugoslavias grunnlov av 1946 (Cvejić Jančić 2009, s. 6).

⁴ Loven gir ingen nærmere presisering av begrepet skade.

⁵ Kosovos grunnlov (2008) har dog ingen henvisning til at ekteskap er en enhet mellom en kvinne og en mann, kun til at enhver kan inngå ekteskap basert på frivillighet, se art. 37.

- Begge partene må være over 18 år og rettslig myndige. Domstolen kan etter søknad gi tillatelse til personer over 16 år dersom vedkommende vurderes som fysisk og psykisk moden for de ekteskapelige rettighetene og pliktene (art. 16.2 og 20).
- Tidligere ekteskap må være ugyldige eller ha opphørt (art. 19).
- Ekteskap mellom personer i nær familie tillates ikke. Ekteskap er ikke tillatt mellom søsken, halvsøsken eller søskenbarn. Ekteskap er ei heller gyldig mellom onkel og niese eller tante og nevø (art. 21).⁶
- Begge parter må avgi en uttalelse om vilje til å inngå ekteskap for vigselmyndigheten (registrar), og to vitner må være til stede (art. 28).

Familieloven åpner altså i særlige tilfeller for inngåelse av ekteskap for parter som er under 18 år, men over 16 år. Domstolen skal i behandlingen av disse sakene innhente uttalelse fra foreldrene, eller foresatte og fra den personen vedkommende skal inngå ekteskap med (Familieloven 2006, art. 16). Kosovo Gender Studies (KGSC), en NGO som arbeider med forhold for kvinner, opplyser for øvrig at sosial- og helsemyndighetene også blir kontaktet (KGSC, e-post mars 2019). Ifølge KGSC ble det i 2018 gitt 81 tillatelser til at personer mellom 16 og 18 år, kunne inngå ekteskap. Tilsvarende tall for årene 2015, 2016 og 2017 var 88, 74 og 58 (KGSC, e-post mars 2019).⁷ Om disse ekteskapene mellom parter i alderen 16 til 18 år inngås mot partenes vilje, er uvisst (Krol 2017, s. 4).

De aller fleste som får slike tillatelser, er jenter. I 2018 ble alle tillatelsene med unntak av én, gitt til jenter. KGSC mener, til tross for at det ikke finnes statistikk på etnisitet, at tidlige ekteskap forekommer oftest blant rom, ashkaliere og egyptere, men kan også forekomme blant kosovoalbanere (KGSC, e-post mars 2019). Tidlige ekteskap vil også kunne forekomme blant parter som ikke formelt registrerer sine ekteskap hos myndighetene i Kosovo; religiøse ekteskap.⁸

Kosovos straffelov hjemler strenge straffer for tvangsekteskap. For dem som tvinger noen inn i ekteskap, har straffeloven en strafferamme fra ett til åtte års fengsel, men dersom tvangen skjer mot en mindreårig, er strafferammen fra to til ti års fengsel. Strafferammen er ytterligere skjerpet fra fem til ti års fengsel, dersom den som tvinger noen inn i ekteskap, har foreldreansvar til en part mellom 14 og 16 år. Og dersom parten er under 14 år, er strafferammen på minimum 15 års fengsel. Tilsvarende strafferamme er det også dersom den som tvinger en part inn i ekteskap, har økonomiske fordeler av tvangsekteskapet (Straffeloven 2018, art. 239).

Familieloven åpner ikke for stedfortrederekteskap,⁹ og det finnes ikke mulighet for unntak fra dette (Shala, intervju 2011).

---

⁶ Loven har også en bestemmelse om at relasjoner basert på adopsjon, har samme betydning som blodsbånd (art. 22). Ekteskap er heller ikke tillatt mellom svigerfar og svigerdatter, svigermor og svigersønn, ei heller mellom steforeldre og stebarn (art. 23). Ekteskap kan heller ikke inngås med oppnevnt verge (art. 24). Domstolen kan imidlertid gi tillatelse til inngåelse av ekteskap mellom parter nevnt i art 23.

⁷ Hasan Shala, dommer ved distriktsdomstolen i Pejë/Peć (intervju 2011), opplyste at partene får en kopi av domstolens beslutning.

⁸ Se punkt 2.3.1.

⁹ I motsetning til lovgivning som gjaldt for det tidligere Jugoslavia.

2.2.1 Religiøst samtykke

Familieloven åpner for at partene kan gi sitt samtykke til at ekteskapet først inngås religiøst. Innen fem dager etter den religiøse vielsen må partene møte ved det kommunale sivilstatuskontoret for å gjøre ekteskapet rettslig gyldig. Ekteskapet er ikke gyldig uten slik registrering. Hoxhaen, den muslimske lærde/imamen, eller presten som stod for den religiøse vielsen, må også møte sammen med partene. Vilkårene for ekteskap som inngås religiøst, må gjennomgås av sivilstatuskontoret, og vilkårene er tilsvarende som for borgerlige ekteskap. Dersom vilkårene ikke er oppfylt, for eksempel ved manglende dokumentasjon, blir ikke registreringen gjennomført (Familieloven 2006, art. 36–38; Shala, intervju 2011).

2.3 INNGÅELSE OG REGISTRERING AV EKTESKAP SAMT EKTESKAPSATTEST

Sivilstatusloven (2011) regulerer registrering av fødsel, ekteskap og død.¹⁰

Ekteskap registreres ved det lokale sivilstatuskontoret. Det kan søkes om sivilstatusdokumenter ved de lokale sivilstatuskontorene, som også produserer og utsteder dokumentene (Sivilstatusloven 2011, art. 20).

Fullstendig oversikt over hvilke opplysninger som nedtegnes i forbindelse med ekteskap, fremgår av sivilstatusloven av 2011, art. 43. Instruksen om sivilstatusdokumenter (Administrative Instruction No. 25/2013) gir detaljerte opplysninger om hvilken informasjon ekteskapsattesten skal inneholde, serie- og referansenummer som brukes samt eksempel på mal for ekteskapsattest.¹¹

For å inngå et lovlig og gyldig ekteskap må begge partene, to vitner og fullmektigen (registraren) som utfører prosedyren knyttet til ekteskapsinngåelsen, være til stede (Sivilstatusloven 2011, art. 41–42).¹²

Ekteskapsattester kan utstedes på ulike språk og alfabet som bosnisk, tyrkisk og også eventuelt med kyrilliske bokstaver, jf. artikkel 8 i instruksen (Administrative Instruction No. 25/2013).

Sivilstatusregistreringen skjer i et elektronisk registreringssystem. Alle personopplysninger er nå registrert i en fil knyttet til et unikt personnummer, og alle sivilstatusdata gjenfinnes i dette sentrale registeret (EU Commission 2015).

2.3.1 Manglende registrering av ekteskap

Det er fortsatt mange kosovoalbanere som av ulike grunner ikke registrerer ekteskapene sine (Luci; Berishaj, intervjuer 2011, USAID 2015, s. 3). For mange er ikke myndighetenes legitimering av ekteskapet det avgjørende, men at familie og lokalsamfunnet – som følge av bryllupsfesten – anerkjenner paret som ektefeller. Dette

---

¹⁰ Mer informasjon om sivilstatusdokumenter finnes i Landinfos temanotat: Kosovo: Reise-, ID- og sivilstatusdokumenter (2018).

¹¹ I en rapport fra Kosovo Information Project (KIP 2003) finnes det eksempler på ekteskapsattester utstedt i Kosovo i 1959, 1961, 1973, 1991 og 1996, mens et eksempel på en ekteskapsattest utstedt av UNMIK (United Nations Interim Mission in Kosovo.), finnes i et notat fra UDI (2003). Attester utstedt av UNMIK, vil være datert etter juni 1999 og i hovedsak frem til februar 2008, da Kosovo erklærte selvstendighet.

¹² Partene og registraren (altså vigselsmyndigheten) må forhåndsavtale dato for ekteskapsinngåelsen (Familieloven 2006, art. 25.3).

fortalte antropologen Nita Luci ved Det amerikanske universitetet i Prishtinë/Priština (intervju 2011).

Anton Berishaj, professor i sosiologi ved Universitetet i Prishtinë/Priština (intervju 2011), mente at det kan være mange årsaker til at atskillige ekteskap i Kosovo ikke registreres. Mange er generelt kritiske til myndighetene, og anerkjenner ikke deres institusjoner. De anser det ikke som viktig å registrere ekteskapet. Han trakk videre frem at islam ikke krever sivilrettslig registrering av ekteskap. Partene kan avvente registrering i påvente av om det er en suksess; om paret får barn (og da helst en sønn) eller ikke. Det er videre slik at samboere som ikke har inngått et sivilrettslig gyldig ekteskap, er rettslig likestilt med ektefolk hva angår rettigheter og plikter knyttet til omsorg for hverandre og eiendomsforhold (Familieloven 2006, art. 39–41).¹³

Oppdatert statistikk over barn født utenfor ekteskap, kan etter Landinfos mening gi en god indikasjon på hvor utbredt tradisjonelle ekteskap uten formell registrering er. Andelen barn født utenfor ekteskap i 2015, 2016 og 2017, lå på omtrent 43 %, 42 % og 41 %, viser tallene fra Kosovos statistiske byrå (ASK) (2016a, s. 14; ASK 2017a, s. 14; ASK 2018a, s. 14). Etter Landinfos mening kan det legges til grunn at få barn blir født av enslige mødre eller av foreldre som kun er samboere.

I rurale strøk er det færre som registrerer ekteskap enn i urbane strøk, opplyste flere kilder som Landinfo hadde samtaler med i Kosovo i 2011. Så langt vi kan se, understøtter statistikken for årene 2015–2017 dette mønsteret. Statistikken oppgir tall fra alle Kosovos kommuner over antall barn født utenfor registrerte ekteskap.

2.4 RETTIGHETER OG PLIKTER

I medhold av familieloven av 2006 har kvinner og menn samme rettigheter og plikter innen ekteskapet. Ektefellene skal gi hverandre gjensidig støtte (art. 42), bidra gjensidig økonomisk (art. 44), avtale felles bopel (art. 44), og partene skal ha felles foreldreansvar for felles barn (art. 137).

Etter ekteskapsinngåelse skal partene avtale etternavn. Ektefellene kan beholde sine opprinnelige etternavn, de kan ta felles etternavn (enten mannens eller kvinnens), eller ektefellens etternavn kan legges til det opprinnelige etternavnet (art. 43).

I praksis tar kvinnen ofte mannens etternavn, selv om det hender at kvinnen legger mannens etternavn til sitt opprinnelige og således får to etternavn (Sivilstatuskontoret i Pejë/Peć, intervju 2011).

Barn kan ha etternavn etter far, mor eller eventuelt foreldrenes felles etternavn (art. 130–132).

Familieloven regulerer eiendomsforhold mellom ektefellene (art. 45–58). Kvinner har samme rettigheter til arv som menn.¹⁴

Samboerforhold (Factual Relationship) er regulert i familieloven (art. 39–41). Samboerskap er likestilt med ekteskap med hensyn til rettigheter og plikter knyttet til omsorg, finansiell støtte og eiendomsrettigheter som spesifisert i loven.

---

¹³ Se mer utfyllende om dette under punkt 2.4.

¹⁴ Det er imidlertid vanlig at det er mennene som arver eiendom (U.S. Department of State 2019, s. 20). Se for øvrig punkt 3.8.

Det er imidlertid ulike forståelser av samboerskap i familieloven og arveloven. Arveloven stadfester blant annet at dersom samboere skal kunne arve hverandre, må de ha bodd sammen i ti år (eller fem år dersom partene har barn sammen), og parten må ikke ha vært gift med en annen på dødstidspunktet til samboeren (USAID 2015, s. 3–4).

2.5 OPPHØR AV EKTESKAP

Familieloven av 2006 har en rekke bestemmelser om opphør av inngåtte ekteskap, som skjer når en av partene dør, blir erklært død, ved ugyldiggjøring av ekteskap eller ved skilsmisse (art. 60.1).

Bestemmelser om ugyldiggjøring finnes i lovens art. 62–67. Et ekteskap er ugyldig dersom det ikke er inngått av fri vilje, men som følge av trusler og vold (art. 63), dersom en av ektefellene har oppgitt feil identitet (art. 65.1), eller dersom ekteskapet ikke ble inngått i den hensikt at ektefellene skulle bo sammen (art. 66).

Dersom en part gifter seg på nytt, mens man allerede er gift, er ekteskap nummer to ikke gyldig (art. 62). Bigami er med andre ord ikke tillatt. Dersom det første ekteskapet er blitt oppløst i mellomtiden, kan imidlertid ikke det andre ekteskapet erklæres ugyldig (art. 62).

En borger av Kosovo kan gifte seg med den samme kvinnen to ganger uten å ha vært gift med en annen kvinne i mellomtiden (Shala, intervju 2011).

2.6 SKILSMISSE

Frem til 1984 var det parten som ikke kunne klandres for å ha ødelagt ekteskapet, som kunne søke om skilsmisse (Lirija Osmani, advokat i familierett, intervju 2011). Med familieloven av 1984 ble skilsmisse liberalisert, og begge parter kunne på visse vilkår søke om oppløsning av ekteskapet.

Med Kosovos familielov av 2006 har partene adgang til å søke om skilsmisse når de ikke lenger ønsker å leve sammen.¹⁵ Kvinnen og mannen har samme rett, og det er domstolene som har myndighet til å innvilge skilsmisse. Loven har dog begrenset adgangen til å søke om skilsmisse for parter som venter barn eller har barn under ett år (art. 70.1).

2.6.1 Prosedyre

Skilsmisseprosedyrene er regulert i familieloven art. 72–95. Det er når partene er legalt gift, at de kan skille seg ved en domstolbeslutning.¹⁶

Domstolen i området der partene bodde sammen sist, har myndighet i skilsmissesaker, og en eventuell anke må fremmes for Høyesterett (Familieloven 2006, art. 72).

I skilsmissesaker er domstolen pålagt å gjennomføre megling med mindre en av partene mentalt ikke er i stand til å gjennomføre det, en eller begge parter bor i utlandet eller bopelen til en eller begge parter er ukjent (Familieloven 2006, art. 76). Dersom

---

¹⁵ Hajdari og Erküle (2018) har i en studie sett på grunnene til skilsmisse i Kosovo. Se punkt 3.10.

¹⁶ I skilsmisedommen vises det til datoen for inngåelse av ekteskapet (Shala, intervju 2011). Enkelte diplomatiske kilder som Landinfo hadde møter med i 2011, hadde erfart at par som ikke var sivilrettslig gift, likevel hadde fremlagt dokumentasjon på skilsmisse.

partene har barn sammen, vil ansvaret for meglingen bli overført til formynderadministrasjonen (*custodian body*) (art. 80), som er underlagt Senteret for sosial velferd (Centre for Social Welfare (CSW))¹⁷.

Skilsmissemeforhandlingene har en kortfattet prosedyre, vanligvis med kun to høringer (Osmani, intervju 2011). I den første ser man om det er mulighet for forsoning, i den andre presenteres bevisene i saken, økonomi med mer. I forbindelse med første høring er det kun partene som er innkalt, uavhengig av om de har engasjert advokat i saken. Dersom partene ikke forsones, blir det en ny høring, der partene kan velge om de vil skaffe seg en advokat.¹⁸

Dersom en gift kvinne er bosatt i Kosovo, og ektefellen bor i utlandet, kan hun fremme søknad om skilsmisse i Kosovo. Dersom domstolen ikke er kjent med hvor ektefellen befinner seg, er det et krav at domstolen oppnevner en representant for denne parten (Lov om konfliktprosedyre 2008, art. 118).

2.6.1.1 Saksbehandlingstid

Endelig behandling av en skilsmissesak kan ta opptil seks måneder (OSCE, e-post august 2019).

Forsinkelser i behandlingen av sivile saker er svært vanlig, og det er store restanser av ubehandlede sivile saker i domstolene. Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europe (OSCE) som har fulgt en rekke skilsmissesaker for domstolene, har erfart at det kan oppstå problemer knyttet til å få innkalt partene, manglende oppmøte i høringene, samt manglende rapporter fra CSW (OSCE, e-post august 2019).

FNs utviklingsfond (UNDP) gjennomførte høsten 2019 en spørreundersøkelse blant annet om respondentenes erfaringer med/kjennskap til bestikkelser, gaver eller andre forsøk på å oppnå favorisering. Respondentene mente at tollvesenet, elektrisitetsvesenet og privatiseringsbyrået var etatene hvor korrupsjon var mest utbredt. Domstolene ble også oppfattet som høyt korrupte (UNDP 2019, s. 15). Landinfo kan ikke se bort fra at personer som ønsker skilsmisse, kan betale for å få fortlgang i prosessen, og at korrupte dommere, til tross for økte lønninger, kan bidra til dette.

2.6.2 Skilsmisedom

I skilsmissemeforhandlingene vil domstolen ta beslutning om selve skilsmissen, og eventuelt om barnefordeling, samvær og bidrag. Hvordan disse forholdene vil bli regulert, fremkommer i dommen (Familieloven 2006, art. 140 og art. 315).

OSCE (2011, s. 19 flg.) har tidligere påpekt mangelfulle begrunnelser i mange saker som domstolene avgjør i medhold av familieloven av 2006; herunder skilsmisse- og barnefordelingssaker. I mange skilsmissesaker er det ifølge OSCE (e-post august 2019) fortsatt slik at domstolene i disse sakene ikke avgir beslutninger som er tilstrekkelig underbygget eller begrunnet.

---

¹⁷ CSW har to hovedoppgaver: å yte sosialhjelp (økonomisk støtte til vanskeligstilte) og å yte sosiale tjenester. CSW har mange oppgaver knyttet til konfliktløsning ved uenigheter innad i familier, foreldreansvar, adopsjon, samvær med barn, tidlige ekteskap, familievold og liknende (Kelmendi, intervju 2011).

¹⁸ Se familieloven 2006 art. 72 flg. for nærmere informasjon om skilsmissemeforhandlingene. Detaljert informasjon om prosedyrene knyttet til sivilsaksbehandlingen for domstolene, finnes hos OSCE (2011, s. 12–18). Se også loven om konfliktprosedyre – Law on contested procedure.

Et ekteskap er oppløst ved dom når domsbeslutningen er rettskraftig (Familieloven 2016 art. 60(3); OSCE, e-post august 2019). Partene får tilsendt kopi av dommen (Familieloven 2006, art. 77(2)).

Sivilstatusregistrering som av skilsmisse finner sted i et elektronisk sivilstatus-registreringssystem (EU Commission 2015, punkt 3). Det er mulig for partene å gifte seg igjen når dommen er rettskraftig (Shala, intervju 2011).

2.7 MOR- OG FARSKAP

Familieloven (2006) regulerer mor- og farskap i artiklene 99–124.

I prinsippet er barnets mor den kvinnen som fødte barnet, med unntak av at kvinnen kan frasi seg morskapet dersom barnet ble unnfanget med en eggcelle tilhørende en annen kvinne og det befruktete egget ble innsatt uten skriftlig samtykke (art. 124).

Ektefellen til barnets mor anses som barnets far, dersom barnet er født innenfor ekteskap eller utenfor ekteskap, men senest 300 dager etter et ekteskapsbrudd (art. 99.1). Farskap kan anerkjennes for barn født utenfor ekteskap ved at mannen anerkjenner farskapet eller ved en rettslig kjennelse (art. 101).

Loven regulerer også adopsjon og forhold til fosterbarn (art. 156 flg.).

2.8 FORELDREANSVAR FOR BARN ETTER SKILSMISSE

I tilknytning til skilsmissemforhandlingene vil domstolen, som tidligere nevnt, også ta stilling til foreldreansvar for felles barn, samvær og bidrag.

2.8.1 Senteret for sosial velferd: Rolle og prosedyre

I barnefordelingssaker for domstolene skal CSW (i egenskap av Custodian body/formynderadministrasjon) fremlegge en objektiv, kompetent og profesjonell anbefaling til retten (OSCE, e-post august 2019).

OSCE har erfart at domstolene tar anbefalingene til CSW i betraktning. Men i mange domstolsbehandlinger ble det registrert uberettiget fravær av representant fra CSW. I noen få saker hadde ikke domstolen innkalt CSW eller det var ikke dokumentasjon på at CSW var innkalt i henhold til reglene (OSCE, e-post august 2019). I medhold av familieloven er retten forpliktet til å innkalle CSW (art. 6.4), men ikke til å følge anbefalingene fra CSW (art.140.2).

Dersom partene i en skilsmisse har felles barn, og de fremmer felles søknad om skilsmisse, skal de legge frem en avtale om foreldreansvar og samvær (Familieloven 2006, art. 70.2). I disse sakene vil saksbehandlingen gå raskere, men selv om partene er enige om hvordan foreldreansvar og samvær bør være, må saken opp for domstolen. Domstolen kan motsette seg avtaler som er i strid med lov og grunnlov. Dette kan for eksempel gjelde i saker hvor mor er blitt presset til å skrive under på at hun ikke skal besøke barnet. Slike tilfeller vil være i strid med loven (Shala, intervju 2011).

2.8.2 Foreldreansvar etter skilsmisse

Familieloven (2006) regulerer ikke hvem som skal ha foreldreansvar for felles barn. Loven har heller ikke fastsatt en eksakt alder for når barnet skal høres i en skilsmisse-sak, men viser til at dersom barnet kan utforme og fremme sitt syn, skal domstolen ta hensyn til dette (art. 140.5).¹⁹

Domstolen skal se hen til barnets beste. Det er grunn til å anta at partenes økonomiske situasjon blir vurdert av domstolen. Far vil i medhold av albansk tradisjon kunne ønske foreldreansvar alene for barna, mens det er grunn til å anta at kvinner lettere vil bli tilkjent foreldreansvar alene for yngre barn.²⁰

Kosovos statistiske byrå har skilsmissestatistikk med en egen tabell: *Children kept of divorced parents*. Tabellen viser antall skilsmisser per kommune og, så langt Landinfo kan forstå, i hvor mange tilfeller mannen eller kvinnen har foreldreansvaret for barn etter skilsmisse. Statistikkene for 2017 og 2018 viste at i de fleste tilfellene var det kvinnen som fikk ansvaret, men i en god del tilfeller bor barna sammen med far (ASK 2018b, s. 22; ASK 2019a, s. 21).²¹

Tilsvarende tall fremkommer i statistikken for 2016, 2015 og 2014 (ASK 2017b, s. 21; ASK 2016b, s. 18; ASK 2015, s. 20). I enkelte tilfeller bor flere barn hos far enn hos mor. Tallmaterialet viser for øvrig at i de fleste skilsmissesaker har ikke partene barn sammen. Av skilsmissesaker i 2018, hadde eksempelvis 75 % av parene ingen barn sammen (ASK 2019a, s. 22). Landinfo vil bemerke at tallene i statistikkene kun dekker de registrerte skilsmisene, og ikke hvem barnet/barna bor hos når parter med barn i et tradisjonelt inngått ekteskap går fra hverandre.

I noen ytterst få tilfeller bor barna hos begge foreldrene (ASK 2018b, s. 22; ASK 2019a, s. 21). Landinfo kan ikke se at familieloven åpner for dette eksplisitt. I art. 140.2 vises det til at foreldreansvaret for alle barna kan tilkjennes én av foreldrene, noen barn kan tilkjennes moren og andre faren, eller barna kan tilkjennes en tredje person (Familieloven 2006, art. 140.2).

2.9 SAMVÆR OG BIDRAG

Om barnet bor med bare én forelder, eller med en tredje person, alternativt i en institusjon, skal foreldrene bli enige om hvordan samværet med barnet skal ivaretas. Dersom partene ikke blir enige, skal domstolen fatte en beslutning. Hvis forholdene endrer seg, kan domstolen på nytt regulere hvordan foreldrene skal ha kontakt med barnet (Familieloven 2006, art. 145).

---

¹⁹ Dommer ved distriktsdomstolen i Pejë/Peć (Shala, intervju 2011) opplyste at barn over ti år skal høres.

²⁰ Familieadvokaten Osmani (intervju 2011) viste til at det er normalt at partene skaffer advokathjelp i forbindelse med barnefordelingsspørsmålet, og at det er uproblematisk å skaffe advokat i disse sakene. Det er en fast pris for å forberede saken, og samme pris per høring (105 EUR ble nevnt.) Det er normalt to til tre høringer. Dersom dommen skal påklages til Høyesterett, kostet det 150 EUR. Hele prosessen kostet ifølge Osmani ikke mer enn 1000 EUR, selv ikke for de dyreste advokatene. Dette er dog et betydelig beløp for mange kosovoalbanere, og prisene har nok steget betydelig de siste årene. Ifølge velinformerte diplomatiske kilder i Prishtinë/Priština (intervju 2011) engasjerte de fleste parter advokat i barnefordelingssaker, selv om loven ikke krever det.

²¹ Nesten 70 prosent av skilsmissesakene i 2017 var uten barn i ekteskapet. I like under 20 % av sakene ble barnet/barna boende hos mor etter skilsmisene, mens i ca. 10 % av sakene ble barnet/barna boende hos far (ASK 2018b, s. 22). Tilsvarende tall for 2018 var ca. 75 % uten barn. I 15 % av sakene ble barnet/barna boende hos mor, mens i de resterende sakene ble barnet/barna boende hos far (ASK 2019a, s. 22).

Retten kan fatte en beslutning om samvær for den av partene som ikke får foreldreansvaret for barnet, dersom samværet hindres (art. 140.3).

Familieloven (art. 299) fastslår at fraskilt ektefelle kan kreve bidrag, dersom vedkommende har foreldreansvaret for felles barn og av den grunn ikke kan arbeide. Kravet kan fremmes for retten samtidig med søknad om skilsmisse eller senest innen to år (art. 315). Fraskilte kan ellers inngå en avtale om bidrag utenfor retten (art. 311).

Til tross for at det er straffbart å ikke betale bidrag, er dette utbredt. Det kan skyldes flere forhold – som manglende kjennskap til regelverket, men også at mange ikke har formelle ansettelser eller at parter registrerer forretningsvirksomhet i andres navn (Halili 2016).

2.10 ENDRING AV FORELDREANSVAR

Dersom partene ønsker å omgjøre domstolens beslutning om foreldreansvar, og vilkår og forhold har endret seg, kan partene fremme en anmodning om dette (Familieloven 2006, art. 140.4). Forholdet må vurderes på nytt av en domstol, og domstolen vil igjen vurdere foreldreansvar, bidrag og samvær. Det foretas alltid en vurdering av barnets beste ved anmodning om endring av foreldreansvar (Shala, intervju 2011).

3. EKTESKAPS- OG FAMILIETRADISJONER

3.1 SEDVANE

Tradisjonell albansk lov eller sedvane har blitt bevart muntlig gjennom århundrene. Sedvanene (kanun) ble på 1400-tallet kodifisert av Leke Djukagjini, men skrevet ned først langt senere, på slutten av 1800-tallet. Kanun Leke Djukagjini tar for seg alle aspekter ved livet, inkludert familie og ekteskap (Gjekov 1989), og står særlig sterkt i det nordlige Albania og Kosovo.²²

Landinfo mener at kunnskap om sedvanereglene vil variere sterkt. Det er ulike oppfatninger av hva sedvanene faktisk foreskriver, og dermed ulike tolkninger og forståelser av dem. Tradisjonell sedvane kan bli henvist til og anvendt i én sammenheng, men ikke i en annen. Det er videre ulike holdninger til i hvilken grad sedvane bør regulere dagens relasjoner blant den albanske befolkningen i Kosovo.²³

Det kosovoalbanske samfunnet er patrilineært og patrilokalt, som innebærer at overføring av slektsmedlemskap og arv skjer gjennom farslinjen, samt at et gift par tradisjonelt bosetter seg hos eller i nærheten av ektemannens familie (Salvatici 2008; Luci intervju 2011). Anton Berishaj, professor i sosiologi ved Universitet i Prishtinë/Priština (intervju 2011), viste til at familien har bidratt med stabilitet i urolige tider, og at slektskapsstrukturer har kompensert for manglende aksept for okkupantenes statsdannelse.²⁴

---

²² Det finnes også andre kodifiseringer av albansk sedvanerett.

²³ Dette bygger blant annet på undersøkelser gjengitt av Arsovska (2015).

²⁴ I ca. 500 år var Kosovo under ottomansk styre, og i lang tid deretter under kommunistisk og serbisk styre.

Ifølge Nita Luci (intervju 2011) skjedde det en re-tradisjonalisering fra 1990-tallet og utover, etter at det på 1970- og 1980-tallet var store endringer med blant annet etablering av nye eliter og modernisering. Det skjedde en redefinering av roller i familien, en romantisering av nasjonen og familien samt ulikhetene mellom kjønnene. Tradisjonene ble til stadighet gjenoppfunnet.

Samtidig påpekte professor Berishaj (intervju 2011) dramatiske forandringer i samfunnet. Konflikten og krigen på 1990-tallet gjorde at kvinnens posisjon endret seg, hun ble oftere overhode for familien og fikk derfor større beslutningsfrihet. Nye NGO-er med fokus på kvinners rettigheter ble dannet, og det ble etablert prosjekter for å arbeide for likestilling. I tillegg bidro ny kjønnsforskning til holdningsskapende arbeid, ifølge Berishaj.

Slik Landinfo kjenner forholdene i Kosovo, eksisterer det fortsatt spenninger mellom tradisjoner og modernisering i landet, med betydning for ekteskaps- og familieforhold.

3.2 FAMILIENS OG EKTESKAPETS BETYDNING

I 2017/2018 gjorde Friedrich Ebert Stiftung (FES 2019) en studie om ungdommers og unge voksnes holdninger, oppfatninger og verdier, blant annet deres forhold til familie.²⁵ FES oppsummerer familiens betydning slik:

In Kosovar society, the family is traditionally considered to be the most important value. [...] The family in Kosovo is still strong and not going through certain transformations as much as is the case in other countries. Kosovo is an absolute stronghold of “familyism”, where the primacy of family interests is much more important than individual interests (FES 2019, s. 31).

I en albansk tradisjon er meningen med ekteskapsinngåelse å bli del av en større sosial gruppe, samt å styrke og videreføre denne gruppen gjennom reproduksjon (Luci, intervju 2011). Å få barn, er veldig viktig, og skjer normalt innen ett år etter ekteskapsinngåelsen. Tidligere kunne par som ikke fikk barn, få et barn av ektemannens bror og fostre opp dette barnet som sitt eget. Dersom en kvinne ikke kan få barn, kan skilsmisse bli utfallet, ifølge Luci.

KGSC (e-post desember 2019) mener at kjønnsrollene generelt ikke har endret seg: Det er kvinnens rolle å ivareta barn og de gamle, og kun 6 % av barna går i barnehage.

I familieloven av 2006 står det at ekteskapet må være inngått av fri vilje for at partene skal leve sammen og skape en familie (art. 14.1).

3.3 VALG AV EKTEFELLE

3.3.1 Blandingsekteskap

I det tidligere Jugoslavia, før konfliktene på 1990-tallet, ble det sterkt oppfordret til inngåelse av blandingsekteskap. Slike ekteskap ble sett på som en indikator på oppbyggingen av et forent jugoslaviske samfunn. Flere forhold bidro til blandings-ekteskap, som borgerlige vielser og migrasjon av mannlige arbeidstakere fra sør til

---

²⁵ Undersøkelsen er basert på et representativt utvalg av 1000 personer mellom 14 og 29 år. Undersøkelsen fant sted i desember 2017 og januar 2018, blant kosovoalbanere, kosovoserbere og etnisk tyrkere (FES 2019, s. 5, 9).

nord. I 1950 utgjorde blandingsekteskap nesten en tidel av alle ekteskap, mens tilsvarende tall for 1990 var opp mot 14 %.

Andelen blandede ekteskap varierte mellom ulike republikker og provinser (Le Goff & Guidici 2009, s. 3). I 1991 var andelen i Serbia 16 %, mens tallet i Kosovo var 6 %, en nedgang fra 10 % i 1950.

I nesten alle regionene i det tidligere Jugoslavia bestod blandingsekteskapene av en ektemann fra den lokalt dominerende befolkningsgruppen, mens kvinnen tilhørte en lokal minoritet. Ektemennene opprettholdt i hovedsak sin sosiale posisjon i sin befolkningsgruppe, mens kvinnene ble ansett som en del av ektemannens befolkningsgruppe. Over halvparten av barna tok fars nasjonalitet, mens bare i overkant av 10 % av barna i folketellingen i 1991, ble registrert som jugoslaviske (Le Goff & Guidici 2009, s. 3–4). Det er grunn til å anta at omfanget av blandingsekteskap i Kosovo, som følge av Balkan-krigene på 1990-tallet, er blitt ytterligere sterkt redusert.

En undersøkelse gjennomført av UNDP i 2013, viste at under én prosent av de spurte kosovoalbanerne, kunne tenke seg å inngå ekteskap med kosovoserbere (UNDP 2013, s. 19).²⁶ I 2017 giftet to serbiske kvinner seg med albanske menn (ASK 2018c, s. 17). Tilsvarende for 2018 var fem serbiske kvinner som giftet seg med albanske menn, og seks serbiske menn som giftet seg med albanske kvinner (ASK 2019b, s. 17).

3.3.2 Nært slektskap mellom ektefeller

Tradisjonelt har det på Balkan ikke vært aksept for ekteskap mellom parter som er nært beslektet, verken blant katolikker, ortodokse eller muslimer.²⁷

Flere kilder Landinfo hadde møter med i Kosovo i 2011, blant andre Nita Luci, opplyste at søskenbarnekteskap var svært lite sannsynlig. Dette vil etter Landinfos mening fortsatt gjelde for kosovoalbanere og andre etniske grupper i Kosovo. Det har dog vært delvis unntak for rom.²⁸

3.3.3 Aldersforskjell mellom ektefeller

Det vil vanligvis være to til tre års aldersforskjell mellom kosovoalbanske ektefeller. Ektemannen er ofte noen år eldre enn sin hustru. Aldersinndelt statistikk fra 2018 for inngåtte ekteskap, viste at for den største gruppen som inngikk ekteskap, var kvinnen 20–24 år, mens mannen var 25–29 år (ASK 2019b, s. 16).

Det kan nevnes at Kosovos statistikk for 2018 viste at 5,4 % av kvinnene som inngikk ekteskap var 40–44 år, 2,7 % 45–49 år, mens 2 % av kvinnene var over 50 år. Tilsvarende tall viste at 7,6 % av mennene som inngikk ekteskap, var 40–44 år, 3,9 % 45–49 år, mens 4 % av over 50 år (ASK 2019b, s.16).

---

²⁶ Landinfo har ikke funnet nyere tall hos UNDP om dette.

²⁷ Se for eksempel Bringa (1995, s. 143 flg).

²⁸ Rom har ingen felles gruppeidentitet, men består av flere undergrupper. Disse gruppene skiller seg ut med hensyn til yrke, språk og religion. Inntil for kort tid siden var det lite samhandling mellom gruppene, og det ble blant annet forventet at kvinner giftet seg innen sin egen gruppe. Disse tradisjonene er nå blitt svakere. Men rom ønsker i liten grad å gifte seg med ikke-rom, ifølge en studie gjennomført i Serbia i perioden 2002–2004 (Čvorović 2006, s. 153–157). Džafer Buzoli, representant for Voice of Roma (intervju 2011), opplyste imidlertid at rom prøver å ikke gifte seg med for nære slektninger. Han fortalte også at det hender at rom gifter seg med ashkali. Voice of Roma er en NGO og interessegruppe for rom i Kosovo, men som også arbeider for ashkaliene og egypterne i Kosovo.

Statistikken viste videre at det i 2018 var noen få tilfeller av inngåtte ekteskap hvor kvinnen var langt eldre enn mannen. I tre tilfeller var kvinnen 40–44 år, i fire tilfeller 45–49 år, og i ett tilfelle 50 år eller eldre, mens ektemannen var 20–24 år. Videre var kvinnen 40–44 år i 12 tilfeller, 45–49 år i 11 tilfeller, og over 50 år i 6 tilfeller, mens ektemannen var 25–29 år. Tilsvarende var det noen tilfeller av inngåtte ekteskap hvor mannen var langt eldre enn kvinnen. I 13 tilfeller var mannen 40–44 år, i ingen tilfeller 45–49 år, og i ett tilfelle 50 år eller eldre, mens hustruen var 20–24 år. Videre var ektemannen 40–44 år i 63 tilfeller, 45–49 år i 8 tilfeller, og over 50 år i 5 tilfeller, mens hustruen var 25–29 år (ASK 2019b, s. 16).

Den største gruppen som inngikk ekteskap i 2018, var ektemannen 25–29 år, mens hustruen var 20–24 år (ASK 2019b, s. 16).

3.3.4 Tvangsekteskap, arrangerte ekteskap og fritt valg av ektefelle

Grensene mellom tvangsekteskap og arrangerte ekteskap, samt mellom arrangerte ekteskap og ekteskap basert på et fritt personlig valg, er flytende og uklare. Informasjon om tvangsekteskap og arrangerte ekteskap blant kosovoalbanere er begrenset og i hovedsak anekdotisk.

Det er ulike oppfatninger om hvor utbredt tvangsekteskap er. Sosiologen Sibel Halimi (som gjengitt i Hajrizaj 2017) har gitt uttrykk for at flertallet av kvinner i Kosovo er gift mot sin vilje. Andre kilder, som sosiologiprofessor Berishaj (e-post februar 2019) eller universitetslektor i sosialantropologi Luci (e-post mars 2019), har derimot ikke inngående informasjon om tvangsekteskap i Kosovo.

Studier om temaet er svært begrenset. KGSC (e-poster mars 2019) har opplyst at det er vanskelig å finne offentlig statistikk, fordi tvangsekteskap er ulovlig. NGO-en trekker frem tillatelsene til ekteskapsinngåelse som er blitt gitt til parter under 18 år, men skriver at det er uvisst om ekteskapene er inngått mot partenes vilje (se punkt 2.2).

Den norske ambassaden i Prishtinë/Priština innhentet i 2019 (e-poster mars og april) informasjon fra fire vestlige ambassader om erfaringer med tvangsekteskap. Kun én av ambassadene hadde noen få ganger blitt anmodet om assistanse i den forbindelse. Det ble ikke gitt informasjon om etnisk bakgrunn for dem som hadde bedt om assistanse.

KGSC (e-post desember 2019) mener at arrangerte ekteskap ikke er normen i dag. Men foreldrene gir uttrykk for hva som vil være en ideell partner. Familiene ønsker å presentere en fremtidig ektefelle fra en god familie, med god økonomi og høy utdanning. En god familie vil være en familie som er likt og akseptert av fellesskapet.

Studien til FES (2019, s. 31) viste at foreldre har stor innflytelse på viktige valg for ungdommen. Nær 60 % tar viktige beslutninger sammen med foreldrene. Gutter/menn tar i større grad egne beslutninger enn jenter/kvinner, og personer med høyere utdanning tar i større grad egne valg enn personer med lavere utdanning.

De viktigste faktorene for valg av ektefelle er ifølge undersøkelsen til FES (2019, s. 35) personlighet (78 %), familiegodkjenning (68 %), religiøs tro (65 %), felles interesser (64 %), jomfrudom (62 %) og utdanning (56 %). Kvinner, personer fra familier med svak økonomi og de yngste respondentene er mest avhengige av familiens aksept. Kvinnene synes utdanningsnivå er viktigere enn menn. Jo yngre respondenten er, desto større betydning har ekteskapskandidatens utdanning. Studien viser også at jo høyere utdanning faren til respondenten har, desto viktigere er

ekteskapskandidatens utdanning. Mindre viktige faktorer for valg av ektefelle er utseende (30 %), økonomisk stilling (29 %) og nasjonal opprinnelse (national origin) (28 %).

KGSC (e-post desember 2019) mener at det på landsbygda kan være slik at foreldrene anbefaler en fremtidig ektefelle og at parten gir sitt samtykke.

Antropologen Luci sa i intervju i 2011 at ekteskap fortsatt ble arrangert og at dette var en norm i samfunnet. Samtidig er det nye verdier ligger til grunn for valg av ektefelle. Mulighet for sosial mobilitet ved å gifte bort barna til en med høy utdanning, vil kunne gi familien økt prestisje. Foreldrene anbefaler en partner, men det er likevel slik at partene gir sitt samtykke. Partene har respekt for sine familier, og de unge ser det som sin forpliktelse overfor familien å samtykke til den partneren foreldrene anbefaler. I noen tilfeller er imidlertid partene uenige i anbefalingen, og intet ekteskap blir inngått.

Journalisten Majlinda Aliu (intervju 2011) har arbeidet mye med tema knyttet til familieforhold, og mente at arrangerte ekteskap var vanlig tidligere, men at dette nå har endret seg. De fleste finner sin egen ektefelle og bestemmer selv hvem de skal gifte seg med. Det er paret selv som tar beslutningen, og hun mente at valg av ektefelle er en individuell avgjørelse. Dette er også tilfellet på landsbygda, selv om det der fortsatt forekommer arrangerte ekteskap. Hun påpekte imidlertid at uten foreldrenes godkjenning av ektefelle, kan man ende opp på egen hånd.

En rapport fra Schweizerische Flüchtlingshilfe (SFH 2017, s. 3) fremhever betydningen av familienettverk og at par som bor sammen uten aksept fra partenes familier, ofte lever isolert og stigmatisert. Rapporten slår fast at uten tilgang til de sosiale og økonomiske nettverkene familien representerer, er det vanskelig å overleve i Kosovo.

Partene vil så langt Landinfo kan forstå, ønske respekt for sine valg hos familien, og vil kunne føle en forpliktelse til å finne en partner som foreldrene kan akseptere.

3.3.5 Holdninger til ekteskap med utenlandsk ektefelle

Både albanske kvinner og menn med opprinnelse i Kosovo opplever at det forventes at de gifter seg med en ektefelle fra Kosovo. Dette innebærer at den albanske kulturen bevares (Morina 2017; Qadraku 2019). En kosovoalbansk mann som har vokst opp i Italia, er bosatt i Tyskland og tar en mastergrad ved et universitet i Italia, har for eksempel uttalt:

We children of Kosovar Albanians grow up with a pressure that is imposed on us by our family, relatives as well as by Albanian culture: The person we decide to marry should be Albanian. There are no compromises (Qadraku 2019).²⁹

KGSC (e-post desember 2019) mener at det fortsatt er vanskelig for kvinner å få aksept for en utenlandsk ektefelle, men at det er en høy grad av aksept for utenlandske bruder. Bruden må imidlertid ha utdanning og være økonomisk uavhengig. KGSC mener at aksept av en utenlandsk ektefelle avhenger av hvor mye familien har investert i sine barn i form av utdanning.

---

²⁹ Luci (intervju 2011) sa at noen kosovoalbanske familier ikke vil akseptere et ekteskap med en utlending, men de kan likevel vise sin respekt.

Luci bemerket (intervju i 2011) at om en kosovoalbansk mann gifter seg med en utenlandsk kvinne, blir barna deres ansett som kosovoalbanske. Når en kosovoalbansk kvinne gifter seg med en utlending, blir derimot ikke barna ansett som kosovoalbanske.

På 1990-tallet var det ifølge KGSC (e-post desember 2019) utbredt at kosovoalbanske menn giftet seg i Vesten for å sikre seg dokumenter. Professor Berishaj ga i intervju i 2011 uttrykk for at det fantes mange eksempler på ekteskap mellom kosovoalbanske menn og utenlandske kvinner i den hensikt å få oppholdstillatelse i Vesten.

Professoren bemerket at flerkoneri er tillatt ifølge islam, og at ekteskap med utenlandske kvinner ble sosialt akseptert. Han viste videre til at slike ekteskap ikke fikk noen rettslige konsekvenser, da den kosovoalbanske mannen ofte kun var tradisjonelt gift; ekteskapet i Kosovo var ikke rettslig registrert. Ekteskap med utenlandske kvinner ble sett på som et langsiktig prosjekt for å bedre familiens levekår gjennom fremtidig utvandring. Berishaj mente at det hadde skjedd en individualisering, at tradisjonene blir satt til side og familiene opplevde ikke skamfølelse knyttet til slike relasjoner.

Journalisten Jeton Musliu (2010) har likeledes påpekt at kosovoalbanere i økende grad har blitt tolerante overfor menn som midlertidig skiller seg fra sine kosovoalbanske hustruer for å gifte seg med en utenlandsk kvinne, for derigjennom å skaffe seg oppholdstillatelse i Vesten.³⁰ Dette skal ifølge Musliu skje etter avtale mellom de opprinnelige ektefellene, og i familiens øyne anses ikke partene som reelt skilt. Partene inngår en slik avtale for å bedre familiens økonomiske fremtid. Den utenlandske hustruen blir derimot ikke gjort kjent med denne planen.³¹

Undersøkelsen som FES gjennomførte blant ungdom og unge voksne, viste som tidligere nevnt, at nasjonal opprinnelse var blant de mindre viktige faktorene for valg av ektefelle (FES 2019, s. 35)

I de senere år har det så langt Landinfo har observert, vært skrevet mindre om slike ekteskap, som er inngått i den hensikt å skaffe oppholdstillatelse.

KGSC (e-post desember 2019) hevder at dersom en kosovoalbansk mann gifter seg med en eldre utenlandsk kvinne, vil han ikke avsløre alderen hennes,³² men si at hun ser eldre ut enn alderen skulle tilsi: «[...] there's a saying: she looks older» (underforstått eldre enn hun virkelig er).

3.4 FORLOVELSE

KGSC (e-post desember 2019) skriver at forlovelse fortsatt er vanlig. Forlovelse finner sted når to familier nesten er ferdige med å avtale ekteskapsinngåelse (Berishaj, intervju 2011). Ofte er partene forlovet i ett til tre år (i gjennomsnitt to år), og partene kan ha bodd sammen. Tidligere kunne forlovelsestiden være meget lang, da man planla ekteskap allerede fra barna var små.

KGSC (e-post desember 2019) mener samtidig at mange ekteskap inngås etter kort bekjentskapstid. Partene vil imidlertid informere sine familier før en forlovelse kan

---

³⁰ Musliu hadde arbeidet mye med tema knyttet til kosovoalbanske menn som inngikk ekteskap med utenlandske kvinner for å få en tillatelse i Vesten. Foruten en artikkel har han laget en film om temaet: *Fake Marriages* (se kildeliste).

³¹ Dette kommer også frem i Muslius film *Fake Marriages*.

³² Kilden bruker betegnelsen «they». Landinfo tolker informasjonen dithen at dette eventuelt vil dreie seg om ektemannen og medlemmer av hans familie.

finne sted. Berishaj og Luci har tidligere opplyst (intervjuer 2011) at kosovoalbanske menn ofte kom på sommerferie til Kosovo, og inngikk ekteskap raskt, uten forlovelse.

Tidligere forekom barneforlovelser, og ekteskapsformidlere hadde sentrale roller i å arrangere ekteskap, men allerede i 2006 ble det slått fast i en studie av ekteskapsinngåelse i Kosovo (CHwB 2006, s. 32–33) at dette fenomenet ikke lenger eksisterte.

Landinfo har ikke funnet nyere skriftlig informasjon omkring forlovelse.

3.5 SAMBOERFORHOLD

I byene finnes det par som bor sammen før forlovelse eller ekteskap. KGSC mener at det skjer blant studenter, hovedsakelig i Prishtinë/Priština (e-post desember 2019).

Ifølge en undersøkelse (gjengitt i Halimi 2014) er sex før ekteskapet ikke allment akseptert. Unge kvinner er redde for å miste respekt hos foreldrene dersom de er samboende, og redde for at partneren vil forlate dem om de blir gravide.

Det finnes ikke statistikk over omfanget av samboerskap (Halimi 2014).

3.6 EKTESKAPSALDER

Offisiell statistikk viser at ekteskapsalderen er stigende³³, at en liten andel av dem som inngår ekteskap, er under 18 år, og at disse i hovedsak er jenter. Tallene omfatter også ekteskap registrert i utlandet,³⁴ men ikke tradisjonelle, uregistrerte ekteskap.

I 2018 ble det inngått 18 300 ekteskap i Kosovo. Ingen gutter under 18 år giftet seg, mens 3 jenter var 16 år, og 46 var 17 år (ASK 2019b, s. 5, 19). 32 % av mennene var mellom 24 og 29 år, mens 32 % av kvinnene var mellom 20 og 24 år. Gjennomsnittlig giftealder var 31 år for menn og 28 år for kvinner (ASK 2019b, s.15).³⁵

Landinfo har ikke funnet informasjon om ekteskapsalder for parter som inngår tradisjonelle ekteskap.

3.7 ALDER PÅ FØDENDE OG ANTALL BARN I EN FAMILIE

I 2017 ble det født ca. 23 500 barn i Kosovo,³⁶ en betydelig nedgang fra 2002, da i overkant av 36 000 barn ble født (ASK 2018d, s. 48). De fleste mødrene var 24–29 år. Ett barn ble født av en mor på 14 år, mens 761 barn hadde mødre som var 15–19 år. 2,6 % av mødrene var 40–44 år, mens 0,3 % av mødrene var 45–49 år (ASK 2018a, s. 15). Omkring 40 % av barna ble født utenfor ekteskap (ASK 2018a, s. 14). Som tidligere bemerket, antar Landinfo at disse barna i all hovedsak er født av parter i tradisjonelle ekteskap.

---

³³ I 2002 var gjennomsnittlig giftealder 29 år for menn og 26 år for kvinner (ASK 2018d, s. 51).

³⁴ Dette vil være ekteskap inngått mellom borgere av Kosovo registrert i utlandet, men også ekteskap inngått i Kosovo mellom borgere av Kosovo som er bosatt i utlandet hvorav mange har dobbelt statsborgerskap. I 2018 ble 8 % av de inngåtte ekteskapene registrert i utlandet (ASK 2019b, s. 5).

³⁵ Landinfo kan ikke se at tallene for inngåtte ekteskap av parter under 18 år fullt samsvarer med opplysningene gitt av KGSC om tillatelser til inngåelse av ekteskap til parter under 18 år, gjengitt i punkt 2.2.

³⁶ Flertallet av de fødte var gutter. Statistikken for perioden 2002–2017 viser at forskjellen mellom antall fødte gutter og jenter er økende (ASK 2018d, s. 48).

I 2017 var den gjennomsnittlige fødselsraten to barn (2,02), en markant nedgang fra 2001, da fødselsraten var på nesten tre barn (2,95) (World Bank u.å.).³⁷ Det er vanlig å få flere barn på landsbygda enn i byene (Aliu, intervju 2011). Det viktig å få barn, spesielt en sønn, og særlig i rurale strøk. Ifølge KGSC (e-post desember 2019) forekommer det selektive aborter.

3.8 HUSHOLDSSTRUKTUR OG EIENDOMSFORHOLD

Den siste folketellingen, gjennomført i 2011, viste at ca. en fjerdedel av husholdene i Kosovo bestod av foreldre med barn, men i de fleste tilfellene av flere generasjoner eller søsken med familier. Aleneforeldre med barn utgjorde omtrent 3 %, det samme gjaldt hushold med bare én person (AKS 2012a s. 8). I 2017 var det i gjennomsnitt fem personer per husstand, mens det i 1981 var nesten syv (ASK 2018d, s. 32).

Folketellingen viste videre at menn var overhode i nesten ni av ti hushold. Enker utgjorde langt over halvparten av de kvinnene som ledet hushold (AKS 2012a, s. 8).

Mange kvinner krever fortsatt ikke, slik loven åpner for, arven fra egne foreldre. Menn får tre ganger så mye i arv som kvinner, ifølge en undersøkelse gjennomført av Norma Lawyers Association. Arvelater kan gjennom en frivillig bindende erklæring frasi seg arven. På denne måten følger verdiene mannens familie. Bare 16 % av all eiendom er registrert på kvinner (Morina 2016).³⁸

Det er lovarbeid i gang for å endre familieloven. Endringene skal sikre lik deling av eiendom etter skilsmisse og anerkjenne bidrag fra en hjemmeværende hustru til parets felles eiendom. Det er for øvrig ikke tradisjon for å registrere eiendom på både ektemann og hustru (Halili 2018).

3.9 SKILSMISSE

3.9.1 Antall skilsmisser

Antallet skilsmisser per 1000 innbyggere har holdt seg stabilt på mellom 0,6 og 0,8 i perioden 2014–2017, mens antallet skilsmisser per 1000 ekteskap har gått ned fra 77 i 2014 til 63 i 2017 (ASK 2018e, s. 21). Også denne statistikken gjelder formelt rettslige innvilgede skilsmisser og altså ikke brudd i tradisjonelt inngåtte ekteskap.

Nesten 1100 par ble registrert skilt i 2017 (ASK 2018b, s. 4). Omtrent 1000 par ble skilt i 2018. Den største andelen (23 %) skilsmisser skjedde i aldersgruppen 25–29 år for kvinner, i aldersgruppen 30–34 år for menn (20 %) (ASK 2019b, s. 4). Tilsvarende gjaldt for par som ble registrert skilt i 2017 (ASK 2018b, s. 4).

3.9.2 Årsaker til skilsmisse

Årsakene til skilsmisse er naturligvis mange og komplekse. En studie av skilsmisser i perioden 2010–2014 (Hajdari & Erlüle 2018, s. 35–38) gjennomgår 90 skilsmissesaker som hadde vært domstolbehandlet. Dette var årsakene som ble nevnt:

---

³⁷ I 1982 var fødselsraten like under 5 (World Bank u.å.).

³⁸ Til sammenligning var tilsvarende tall 17 % i Nord-Makedonia, 25 % i Bosnia-Hercegovina, 26 % i Montenegro, og 29 % i Albania (Morina 2016).

- Alvorlig mishandling, fysisk og/eller psykisk (18 saker, 15 med mannen som gjerningsperson)
- Manglende støtte fra ektefellen, for eksempel manglende mat eller helsehjelp (elleve saker)
- Utroskap (ti saker)
- Fysisk angrep (syv saker, seks med mannen som gjerningsperson)
- Uhelbredelig psykisk sykdom (åtte saker)
- Alkohol- eller rusmisbruk (to saker)
- Barnløst ekteskap (to saker)

I ni av sakene hadde partene ikke bodd sammen i mer enn ett år. Partene var enige om skilsmisse 21 av de 90 sakene.

Studien gir blant annet følgende oppsummering:

The causes of divorce appearance are linked with the democratization process of relations that included Kosovo society in general, the advancement of education, cultural, and economic women's position, family transition (from patriarchal family to modern one), but also the existence of many problems accumulated from the past determined by customary rules handed down from generation to generation (Hajdari & Erlüle 2018, s. 39).

3.9.3 Å forbli i vanskelige ekteskap

Økonomi er en viktig årsak til at mange kvinner forblir i et vanskelig ekteskap. Det er svært høy arbeidsledighet i Kosovo, høyest blant kvinner. Det er lettere å skille seg hvis kvinnen er økonomisk uavhengig og bor i hovedstaden (KGSC e-post desember 2019). Dersom en skilt kvinne ikke har egen inntekt, kan hun være avhengig av sin opprinnelige familie for økonomisk støtte, eventuelt må hun flytte hjem til dem igjen, noe de fleste skilte kvinner dog ikke gjør. Ifølge Flutura Zena fra Agency for Free Legal Aid (gjengitt i Halili 2016), er det imidlertid tilfeller der kvinners opprinnelige familier aksepterer at kvinnene flytter tilbake etter en skilsmisse, men ikke at barna gjør det.

Det er lave sosialhjelpsbidrag til enslige kvinner uten inntekt. Det kan videre være vanskelig å få foreldreansvaret for barn. Mange ganger gir kvinnene opp kampen om foreldreansvar grunnet dårlig økonomi (Flutura Zena, gjengitt i Halili 2016). Anton Nrecaj, juridisk rådgiver i Center for Legal Aid and Regional Development (CLARD) (som gjengitt i Halili 2018), er kritisk til de rettslige prosedyrene i skilsmissesaker, som ofte innebærer først egne prosedyrer for selve skilsmissen og barnefordelingen og så egne prosedyrer for det økonomiske skiftet. Nrecaj har erfart at prosedyrene for skiftet kan dra ut i tid.

Grunnet familievold tok over 400 kvinner og barn tilhold på et av syv operative krisesentre fra januar til november 2018. Men maksimum oppholdstid på krisesentrene er seks måneder. Oppholdstiden kan dog forlenges dersom sikkerheten er utilfredsstillende, eller offeret ikke har noe annet sted å bo. For øvrig kan gutter over 12 år ikke få opphold på krisesentrene (OSCE 2019, s. 12 og 14).

3.9.4 Holdninger til skilte kvinner

Selv om skilsmisse ikke er uvanlig, opplever mange kvinner fortsatt å bli stigmatisert (KGSC e-post desember 2019). De kan f.eks. bli fortalt at de burde ha blitt i ekteskapet på grunn av barn og at skilsmisse ikke er noen løsning (Hajrizaj 2017, Halili 2016).

Sosiologen Sibel Halimi (som gjengitt i Hajrizaj 2017) har trukket frem at skilte kvinner blir sett annerledes på enn gifte kvinner. Ifølge professor i sosiologi Vjollca Krasniqi (gjengitt i Halimi 2016) er det en tendens til å se på alenemødre som mindre verdt og mindre viktige. De blir mindre verdsatt av samfunnet. Det trekkes frem at det eksisterer et stigma rundt enslige mødre, selv i Prishtinë /Priština.

3.10 ANSVAR FOR BARN ETTER SKILSMISSE

Mange forhold kan spille inn i vurderingen domstolen skal gjøre om ansvar for barn etter skilsmisse. Etter Landinfos mening vil albansk tradisjon og sedvane kunne være av betydning. Barnets mor vil ofte ha en svakere posisjon, men også barnets alder og kjønn vil kunne være avgjørende.

Se punkt 2.8.2. om statistikk for fordeling av foreldreansvar etter domstolsbehandling.

Dersom partene kun er tradisjonelt gift, vil ansvaret for felles barn bli avklart mellom partene og deres familier. Etter Landinfos mening vil albansk tradisjon og sedvane ha betydning, men også makt- og styrkeforholdet mellom familiene.

3.11 ENKER OG GIFTEMÅL

Ekteskapsstatistikken for 2018 viser at 0,2 % av kvinnene som ble gift dette året, var registrert som enker. Mens 0,9 % av mennene som giftet seg, var enkemenn (ASK 2019b, s. 14).

Statistikken viser altså at få enker inngår nye ekteskap. KGSC (e-post desember 2019) mener at det er enker uten barn som inngår slike ekteskap, men at de sjeldent er akseptert. Enker med ansvar for barn, inngår ifølge KGSC ikke nye ekteskap.

Journalist Majlinda Aliu undersøkte i 2010 situasjonen for krigsenker i en landsby i Kosovo. Mange av enkene hadde ikke giftet seg på nytt, til tross for at de ble enker i 20-årene. Gjengifte var ifølge Aliu et tabu – og derfor uvanlig, særlig når kvinnen hadde barn med sin avdøde ektefelle. En del av krigsenkene bodde fremdeles hos mannens familie. Mønsteret fra denne landsbyen gjenspeilet seg ifølge Aliu i andre regioner hvor mange av mennene ble drept under krigen. I de tilfellene enkene bodde i byene og var utdannet, hadde de større muligheter for å få en jobb, løsrive seg fra familien til sin tidligere ektemann og fortsette sine liv.

Barna ble ansett for å tilhøre mannens familie, og de fleste enkene fortsatte derfor å bo hos svigerforeldrene for fremdeles å kunne ha samvær med barna. Når det første ekteskapet var barnløst, var gjengifte derimot mer sosialt akseptert. I enkelte tilfeller hadde kvinnen tatt med barna tilbake til sin opprinnelige familie. Aliu kjente imidlertid ikke til tilfeller der kvinnen tok med barna inn i et nytt ekteskap. Hun mente at menn i utgangspunktet foretrakk å gifte med kvinner som ikke hadde vært gift tidligere, men at det var blitt mer vanlig å gifte seg med enker.

Verken Aliu eller Berishaj (intervjuer 2011) var kjent med tilfeller der enken giftet seg med sin avdøde ektemanns bror (levirat).

Ifølge Vjollca Krasniqi (gjengitt i Halimi 2016) er stigma i hovedsak knyttet til skilte kvinner, og ikke til enker, som blir ansett som ofre i en annen kontekst.

4. RELIGIØSE EKTESKAP OG RELIGIØS MARKERING AV EKTESKAPSINNGÅELSE

Fra 1990-tallet ble det mer vanlig å inngå religiøse ekteskap, enten i kirken eller moskeen (Luci, intervju 2011). Det høye antallet barn født utenfor registrert ekteskap, viser så langt Landinfo kan forstå, at mange fortsatt kun inngår tradisjonelle – religiøse – ekteskap, og ikke registrerer ekteskapet hos myndighetene. Registrering kan skje ved behov, for eksempel etter at barna er født. Et tradisjonelt inngått ekteskap innebærer at partenes familier og nærsamfunn anser partene som gift.

Mange, både muslimer og katolikker, gifter seg både religiøst og borgerlig. KGSC (e-post desember 2019) mener imidlertid at ekteskap sjelden registreres i moskeen eller i kirken.

Som tidligere nevnt, åpner familieloven (2006, art. 36–38) for at partene kan gi sitt samtykke til inngåelse av ekteskap først religiøst. Innen fem dager etter den religiøse vielsen må partene møte ved det lokale kommunale sivilstatuskontoret for å gjøre ekteskapet rettslig gyldig.

Blant kosovoalbanske muslimer ble hoxhaen (muslimsk lærd/imam) tradisjonelt invitert i bryllup, og hadde en sentral posisjon. Brudeparet skulle den første kvelden spise mat som kom fra bordet der hoxhaen ble servert. Hoxhaen skulle fremsi en bønn om et godt og lykkelig ekteskapeleg liv (CHwB 2006).

5. BRYLLUPSFEIRINGEN

Å holde et stort, flott bryllup er en sosial forpliktelse og en investering i sosial kapital (Luci, intervju 2011).

Tradisjonell kosovoalbansk ekteskapsinngåelse og bryllupsfeiring beskrives i en rapport fra Cultural Heritage without Borders. Der vises det også kort til hvordan de tradisjonelle bryllupene har endret seg (CHwB 2006, s. 32–33). KGSC (e-post desember 2019) skriver at bryllupene ikke har endret seg så mye siden den gang, men at bryllupene nå er stadig mer utsmykket, pyntet og dekorert.

Bryllupsfeiringene foregår i dag som regel i leide lokaler, og ikke hos brudgommen slik tradisjonen opprinnelige krevde. Det er heller ikke vanlig å kjønnssegregere feiringene. Det er vanlig at brudgommen leder prosesjonen til brudens hjem for å hente henne med bil. Bruden har vanligvis en hvit brudekjole og ikke en tradisjonell drakt. Flagget er fortsatt sentralt; det albanske nasjonale flagget som symbol på den albanske

nasjonen,³⁹ og det skytes i luften blant annet ved ankomst til brudens nye hjem. Musikk er fortsatt sentralt, og det blir gitt gaver. Berishaj (intervju 2011) mente det tidligere var vanlig med tre dagers bryllup, men nå ser man ofte endagsbryllup med middag og musikk.

Et bryllup vil selvsagt avhenge av familiens økonomi. Et beskjedent/billig bryllup kan koste 6000 EUR. Et bryllupsbyrå opplyste i 2017 at prisen lå på 6000–25 000 EUR. Det finnes også eksempler på dyrere brylluper (Zeri 2017).

Medgift er fortsatt vanlig, og den består av gull og klær. Kunsthåndverkprodukter kan fortsatt også være en del av medgiften (Selmani 2019).

Luci (intervju 2011) bekreftet at det brukes mange penger på bryllup, og fortalte at det kan være nødvendig å spare i ett til to år for å kunne dekke utgiftene. Selve bryllupsfesten skal betales, samt gull til bruden. Det er i utgangspunktet brudgommens familie som betaler for festen. I tillegg kommer gjestene med gaver og penger. Nære slektninger er forventet å ha med gull eller penger. Det kan komme inn store summer i gaver, men ikke slike beløp at utgiftene dekkes.

Sommer og ferietid er bryllupstid i Kosovo (Morina 2018).

---

³⁹ Etter Kosovos selvstendighet i 2008 anvendes også Kosovos nye flagg. Mange private filmer fra bryllup blant kosovoalbanere i Kosovo er tilgjengelig på nettet (Kosovar Wedding).

6. REFERANSER

Skriftlige kilder

- [Administrative Instruction No. 25/2013] (2013). *Administrative Instruction (MIA) No. 25/2013 On Civil Status Documents*. Tilgjengelig fra https://mpb.rks-gov.net/Documents/UA_NR.25-2013_PER_DOKUMENTET_E_GJENDJES_CIVILE1.pdf [lastet ned 17. oktober 2019]
- Aliu, M. (2010, 20. oktober). Trapped in Black: Balkan War Widows. *Balkan Insight*. Tilgjengelig fra <http://www.balkaninsight.com/en/article/trapped-in-black-balkan-war-widows> [lastet ned 9. august 2019]
- ASK, dvs. Kosovo Agency of Statistics (2012a). *Kosovo Population and Housing Census 2011. Final Results. Living Conditions and Living Arrangements*. Pristina: ASK. Tilgjengelig fra http://ask.rks-gov.net/media/2231/living-condition_eng.pdf [lastet ned 9. august 2019]
- ASK (2012b). *The Final results of Population, Households and Housing Census Released*. Pristina: ASK. Tilgjengelig fra <http://ask.rks-gov.net/en/kosovo-agency-of-statistics/add-news/the-final-results-of-population-households-and-housing-census-released> [lastet ned 10. oktober 2019]
- ASK (2015). *Divorce Statistics 2014*. Pristina: ASK. Tilgjengelig fra <http://ask.rks-gov.net/media/1205/statistics-of-divorces-2014.pdf> [lastet ned 16. mai 2019]
- ASK (2016a). *Birth Statistics 2015*. Pristina: ASK. Tilgjengelig fra <http://ask.rks-gov.net/media/1473/statistics-of-birth-in-kosovo-2015.pdf> [lastet ned 9. mai 2019]
- ASK (2016b). *Divorce Statistics 2015*. Pristina: ASK. Tilgjengelig fra <http://ask.rks-gov.net/media/2718/divorce-2015.pdf> [lastet ned 16. mai 2019]
- ASK (2017a). *Birth Statistics 2016*. Pristina: ASK. Tilgjengelig fra <http://ask.rks-gov.net/media/3513/birth-ststistics-2016.pdf> [lastet ned 9. mai 2019]
- ASK (2017b). *Divorce Statistics 2016*. Pristina: ASK. Tilgjengelig fra <http://ask.rks-gov.net/media/3511/divorces-statistics-2016.pdf> [lastet ned 16. mai 2019]
- ASK (2018a). *Birth Statistics 2017*. Pristina: ASK. Tilgjengelig fra <http://ask.rks-gov.net/media/4171/birth-statistics-2017.pdf> [lastet ned 9. mai 2019]
- ASK (2018b). *Divorce Statistics 2017*. Pristina: ASK. Tilgjengelig fra <http://ask.rks-gov.net/media/4267/divorce-statistics-2017.pdf> [lastet ned 16. mai 2019]
- ASK (2018c). *Marriage statistics 2017*. Pristina: ASK. Tilgjengelig fra <http://ask.rks-gov.net/media/4204/marriage-statistics-2017.pdf> [lastet ned 8. august 2019]
- ASK (2018d). *Statistical Yearbook 2018*. Pristina: ASK. Tilgjengelig fra <http://ask.rks-gov.net/media/4369/statistical-yearbook-2018.pdf> [lastet ned 7. august 2019]
- ASK (2018e, desember). *Women and Men in Kosovo 2016-2017*. Pristina: ASK. Tilgjengelig fra <http://ask.rks-gov.net/media/4582/women-and-man-2016-2017.pdf> [lastet ned 7. august 2019]
- ASK (2019a). *Divorce statistics 2018*. Pristina: ASK. Tilgjengelig fra <http://ask.rks-gov.net/en/kosovo-agency-of-statistics/add-news/divorce-statistics-in-kosovo-2018> [lastet ned 16. oktober 2019]
- ASK (2019b). *Marriage statistics 2018*. Pristina: ASK. Tilgjengelig fra <http://ask.rks-gov.net/en/kosovo-agency-of-statistics/add-news/marriage-statistics-in-kosovo-2018> [lastet ned 7. august 2019]
- Bringa, T. (1995). *Being Muslim the Bosnian Way*. Princeton: Princeton University Press.
- Čvorović, J. (2006). Caste behaviors among Gypsies in Serbia. *Культура у трансформацију [Culture in transformation]*, s. 151–168. Tilgjengelig fra <http://www.etno-institut.co.rs/files/zbornik/23.pdf> [lastet ned 7. august 2019]

- CHwB, dvs. Cultural Heritage without Borders (2006). *Kosovar Wedding*. Pristina: CHwB. Tilgjengelig fra <http://chwb.org/kosovo/resources/latest-publications/page/19/> [lastet ned 7. august 2019]
- Cvejić Jančić, O. (2009) *Marriage and Divorce Between the Past and the Future*. Novi Sad: University of Novi Sad.
Artikkelen gjenfinnes ikke i 2020 i et kort engelsk sammendrag <https://pdfs.semanticscholar.org/cf5b/0616fc21533ed6944511c2db2d8598cf786a.pdf> [lastet ned 22. januar 2020]
- [Endringer i familieleven] (2018, 21. desember). *Law 06/077 on amending and supplementing the family law of Kosovo*. Tilgjengelig fra <http://ligjet.kuvendikosoves.org/LTS/DraftLaw/Laws?languageid=2> [lastet ned 26. september 2019]
Erfaringsmessig er det ofte feilmelding på lovlenker fra Kosovo. Lover vedtatt av Kosovos forsamling i perioden 2017-2019, kan gjenfinnes ved søk også på engelsk tilgjengelig fra <http://www.assembly-kosova.org/eng/draft-laws-and-laws/> [lastet ned 22. januar 2020]
- EU Commission (2015, 18. desember). *Report from the Commission to the European parliament and the Council. Third report on progress by Kosovo in fulfilling the requirements of the visa liberalization roadmap*. Brussel: EU. Tilgjengelig fra <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2015:0906:FIN> [lastet ned 15. oktober 2019]
- [Familieleven] (2006, 20. januar). *Law 2004/32 Family Law of Kosovo*. Tilgjengelig fra http://www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/2004_32_en.pdf [lastet ned 9. mai 2019]
Erfaringsmessig er det ofte feilmelding på lovlenker fra Kosovo. Lover vedtatt av Kosovos forsamling, kan gjenfinnes i Kosovos Official Gazette ved søk tilgjengelig også på engelsk fra <https://gzk.rks-gov.net/> [lastet ned 22. januar 2020]
- FES, dvs. Friedrich Ebert Stiftung (2019). *Youth Study Kosovo 2018/2019*. Pristina: FES. Tilgjengelig fra <http://library.fes.de/pdf-files/id-moe/15264.pdf> [lastet ned 28. november 2019]
- Gjekov, S. (1989). *Kanuni i Lekë Dukagjinit. Albanian Text Collected and Arranged by Shtjefën Gjeçov, Translated by Leonard Fox*. New York: Gjonlekaj Publishing Company.
- Hajdari, E. & Erlüle, F. (2018). Causes and Consequences of Divorce – The Context of Kosovo. *Asian Journal of Social Sciences and Management Studies* 3(1), 32-39. Tilgjengelig fra https://www.researchgate.net/publication/323448974_Causes_and_Consequences_of_Divorce_-_The_Context_of_Kosovo [lastet ned 13. mai 2019]
- Hajrizaj, F. (2017, 4. desember). Kosovo women are not free from stigma associated with divorce. Pristina: *KosovaLive*. Tilgjengelig fra <https://www.kosovalive360.com/kosovo-women-are-not-free-from-stigma-associated-with-divorce/> [lastet ned 5. november 2019]
- Halili, D. (2016, 13. desember). Going it alone. Pristina: *K2.0*. Tilgjengelig fra <https://kosovotwopointzero.com/en/going-it-alone/> [lastet ned 5. november 2019]
- Halili, D. (2018, 9. august). Law change to see unpaid labor recognized. Pristina *K2.0*. Tilgjengelig fra <https://kosovotwopointzero.com/en/law-change-to-see-unpaid-labor-recognized/> [lastet ned 28. november 2019]
- Halimi, S. (2014, 21 august). Cohabitation: A hostage of tradition. Pristina: *Kosovo 2.0*. Tilgjengelig fra <http://46.101.1.20/en/article/1345/cohabitation-a-hostage-of-tradition> [lastet ned 16. oktober 2019]
Per 22. januar 2020 var ikke artikkelen tilgjengelig på nettet.
- [Kosovos grunnlov] (2008). *Constitution of Kosovo*. Tilgjengelig fra <http://www.kushtetutakosoves.info/?cid=2,246> [lastet ned 9. august 2019]
- KIP, dvs. Kosovo Information Project (2003). *Personal Documents*. Pristina: KIP.
Kun internt tilgjengelig i Landdatabasen under Kosovo / KIP – Kosovo Information Project / Personal Documents.

- Krol, P. (2017, 10. juni). *Mapping support services for victims of violence against women I Kosovo*. Strasbourg: Council of Europe. Tilgjengelige fra <https://rm.coe.int/mapping-support-services-for-victims-of-violence-against-women-in-koso/168072d125> [lastet ned 9. mai 2019]
- Landinfo (2018, 12. april). *Landinfo temanotat Kosovo: Reise-, ID- og sivilstatusdokumenter*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra <https://landinfo.no/wp-content/uploads/2018/05/Kosovo-temanotat-Reise-ID-og-sivilstatusdokumenter-12042018.pdf> [lastet ned 10. mai 2019]
- Landinfo (2011, 1. september). *Landinfo temanotat Serbia: Ekteskapsinngåelse*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://www.landinfo.no/asset/1740/1/1740_1.pdf [lastet ned 9. mai 2019]
- Le Goff, J.-M. & Guidici, F. [2009]. *Transitions to Marriage in the Former Yugoslavia. Interethnic differences across cohorts*. [s.l.]: [s.n.]. https://www.researchgate.net/profile/Jean-Marie-Le-Goff/publication/242285076_Transitions_to_marriage_in_former_Yugoslavia_Interethnic_differences_across_cohorts/links/0c960531596be6f418000000/Transitions-to-marriage-in-former-Yugoslavia-Interethnic-differences-across-cohorts.pdf [lastet ned 6. august 2019]
- [Lov om konfliktprosedyre] (2008). *Law 2008/03-L-006 on contested procedure*. Tilgjengelig fra <http://www.kuvendikosoves.org/?cid=2.191.292> [lastet ned 6. august 2019]
Erfaringsmessig er det ofte feilmelding på lovlenker fra Kosovo. Lover vedtatt av Kosovos forsamling kan gjenfinnes i Kosovos Official Gazette ved søk tilgjengelig også på engelsk fra <https://gzk.rks-gov.net/> [lastet ned 22. januar 2020]
- [Lov om sosial- og familietjeneste] (2005). *Law No. 02/L-17 on social and family services*. Tilgjengelig fra http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2005_02-L17_en.pdf [lastet ned 6. august 2019]
Erfaringsmessig er det ofte feilmelding på lovlenker fra Kosovo. Lover vedtatt av Kosovos forsamling kan gjenfinnes i Kosovos Official Gazette ved søk tilgjengelig også på engelsk fra <https://gzk.rks-gov.net/> [lastet ned 22. januar 2020]
- OSCE, dvs. Organization for Security and Co-operation in Europa (2011, februar). *Adjudication of family law cases in Kosovo: Case management*. Pristina: OSCE Mission Kosovo. Tilgjengelig fra <https://www.osce.org/kosovo/75768?download=true> [lastet ned 14. mai 2019]
- OSCE (2019, 17. januar). *Shelters for Victims of Domestic Violence in Kosovo*. Pristina: OSCE Mission Kosovo. Tilgjengelig fra <https://www.osce.org/mission-in-kosovo/409136> [lastet ned 28. november 2019]
- Morina, D. (2016, 30. september). Kosovo Women Still Fear to Claim Their Inheritance. *Balkan Insight*. Tilgjengelig fra <https://balkaninsight.com/2016/09/30/kosovo-women-still-fear-to-claim-their-inheritances-09-29-2016/> [lastet ned 6. november 2019]
- Morina, D. (2017, 13. juli). Kosovo Awaits Summer's Return of Cash-Rich Diaspora. *Balkan Insight*. Tilgjengelig fra <https://balkaninsight.com/2017/07/13/kosovo-awaits-summer-s-return-of-cash-rich-diaspora-07-12-2017/> [lastet ned 28. november 2019]
- Musliu, J. (2010, 25. oktober). Kosovar Turn Blind Eye to Fake Foreign Marriages. *Balkan Insight*. Tilgjengelig fra <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovars-turn-blind-eye-to-fake-foreign-marriages> [lastet ned 9. august 2019]
- Qadraku, G. (2019, 12. september). An Albanian girl would be the right choice. Pristina: *K2.0*. Tilgjengelig fra <https://kosovotwopointzero.com/en/an-albanian-girl-would-be-the-right-choice/> [lastet ned 28. november 2019]
- Salvatici, S. (2018) *Public Memory, Gender and National Identity in Postwar Kosovo: The Albanians Community*. Philadelphia: *Oral History and Public Memories*. Tilgjengelig fra <https://books.google.no/books?id=id16baydWRC&pg=PA257&lpg=PA257&dq=The+Kosovo+Albanian+community+is+patrilineal+and+patrilocal&source=bl&ots=JdwYbWRC3r&sig=ACfU3U0YDdxV2gyKT-uCb3PllAZCfL0rYQ&hl=en&sa=X&ved=2ahUKewjhsqjQ-Y7mAhWJyKYKHeNmBJAQ6AEwDHoECAoQAQ#v=onepage&q=The%20Kosovo%20Albanian%20community%20is%20patrilineal%20and%20patrilocal&f=false> [lastet ned 29. november 2019]

- Selmani, A. (2019, 21. april). *From Tradition to Art. Albanian Dowry Practices Adapt to the 21st Century*. Utgivelsessted: Balkanist. Tilgjengelig fra <https://balkanist.net/from-tradition-to-art-albanian-dowry-practices-adapt-to-21st-century/> [lastet ned 5. november 2019]
- SFH, dvs. Schweizerische Flüchtlingshilfe (2017, 3. februar). *Kosovo: Situation eines gegen den Willen der beiden Familien zusammenlebenden Paares*. Bern: SFH. Tilgjengelig fra <https://www.fluechtlingshilfe.ch/assets/herkunftslander/europa/kosovo/170203-kos-paar-sorgerecht-frauen.pdf> [lastet ned 16. oktober 2019]
- [Sivilstatusloven] (2011, 23. juni). *Law No. 2011 04/003 on Civil Status*. Tilgjengelig fra <http://kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/Law%20on%20civil%20status.pdf> [lastet ned 6. januar 2020]

Erfaringsmessig er det ofte feilmelding på lovlenker fra Kosovo. Lover vedtatt av Kosovos forsamling kan gjenfinnes i Kosovos Official Gazette ved søk tilgjengelig også på engelsk fra <https://gzk.rks-gov.net/> [lastet ned 22. januar 2020]
- [Straffeloven] (2018). *Criminal code of the Republic of Kosovo*. Tilgjengelig fra <https://md.rks-gov.net/desk/inc/media/A5713395-507E-4538-BED6-2FA2510F3FCD.pdf> [lastet ned 6. november 2019]
- UDI, dvs. Utlendingsdirektoratet (2003). *Utstedelse av UNMIK-dokumenter i Kosovo*. Oslo: UDI.

Kun internt tilgjengelig i Landdatabasen under Kosovo / Dokumenter / Utstedelse av UNMIK-dokumenter i Kosovo.
- UNDP (2013, august). *Public Pulse: Report 6*. Pristina: UNDP. Tilgjengelig fra http://www.ks.undp.org/content/kosovo/en/home/library/democratic_governance/-public-pulse-6.html [lastet ned 7. august 2019]
- USAID (2015, januar). *Property Rights Program (PRP) Gender, property, and opportunity in Kosovo*. Pristina: USAID. Tilgjengelig fra https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/1863/Kosovo%20PRP%20Report_Gender%20Property%20and%20Economic%20Opportunity%20in%20Kosovo_ENG....pdf [lastet ned 13. mai 2019]
- U.S. Department of State (2019). *Kosovo: Country Report on Human Rights Practices – 2018*. Washington, D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/03/KOSOVO-2018-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf> [lastet ned 15. oktober 2019]
- World Bank (u.å.). *Fertility rate, total (birth per woman) – Kosovo*. Washington D.C.: World Bank. Tilgjengelig fra <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?contextual=aggregate&locations=XK> [lastet ned 16. oktober 2019]
- Zeri (2017, 19 august). *Sa kushton martesë në Kosovë? (Hvor mye koster et bryllup i Kosovo?)*. Pristina: Zeri. Tilgjengelig fra <https://zeri.info/aktuale/157827/sa-kushton-martesa-ne-kosove/> [lastet ned 28. november 2019]

Artikkelen er lest i et oversetterprogram.

Muntlige kilder

- Aliu, Majlinda, journalist. Intervju i Prishtinë/Priština, 20. oktober 2011.
- Berishaj, Anton, professor i sosiologi, Universitetet i Prishtinë/Priština. Intervju i Prishtinë/Priština, 18. oktober 2011.
- Berishaj, Anton. E-post av 14. februar 2019.
- Buzoli, Dzafer, Voice of Roma. Intervju i Gračanica/Graçanicë, 21. oktober 2011.
- Den norske ambassaden i Prishtinë/Priština. E-poster av 7. mars og 26. mars 2019 samt 12. april og 26. april 2019.

- Kelmendi, Dita, leder for Senteret for sosial velferd (Centre for Social Welfare (CSW)) i Pejë/Peć. Intervju i Pejë/Peć 19. oktober 2011.
- KGSC, dvs. Kosovar Gender Studies Center. E-poster av 25. mars 2019 og 13. desember 2019.
- Luci, Nita, antropolog ved Det amerikanske universitetet i Prishtinë/Priština. Intervju i Prishtinë/Priština, 18. oktober 2011.
- Luci, Nita. E-post av 15. mars 2019.
- OSCE (Mission of Kosovo). E-post av 2. august 2019.
- Osmani, Lirija, advokat. Intervju i Prishtinë/Priština, 19. oktober 2011.
- Shala, Hasan, dommer ved distriktsdomstolen i Pejë/Peć. Intervju i Pejë/Peć 19. oktober 2011.
- Sivilstatuskontoret i Pejë/Peć (Municipal Office for Civil Status Pejë/Peć). Møte 19. oktober 2011.

Audiovisuelle kilder:

- Kosovar Wedding (lastet opp 2008, 5. november). Tilgjengelig via YouTube fra <http://www.youtube.com/watch?v=IRgzXnII6pY> [lastet ned 16. oktober 2019]
- Musliu, Jeton (2010). Film: *Fake Marriages*. Tilgjengelig fra <http://vimeo.com/22553181> [lastet ned 16. oktober 2019]